

**OYBEK "NAVOIY" ROMANI: TARIXIY SHAXS VA BADIY
TALQIN**

Shoymardonova Fotima

*Surxondaryo viloyati. Termiz shahri
Termiz davlat universiteti akademik litseyi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining buyuk namoyandasi, xalq shoiri va yozuvchisi Oybek (Muso Toshmuhammad o'g'li Toshmuhammadov, 1905–1968) ning "Navoiy" romani tahlil etiladi. Romanda buyuk o'zbek shoiri va mutafakkiri Alisher Navoiyning hayoti, ijodi va davlat arbobi sifatidagi faoliyati badiiy tarzda qanday aks ettirilgani o'rganiladi. Asarning tarixiy-badiiy xususiyatlari, qahramonlar tizimi va o'zbek adabiyotidagi o'rni belgilanadi.

Kalit so'zlar: Oybek, Navoiy, tarixiy roman, Alisher Navoiy, o'zbek adabiyoti, badiiy talqin.

Kirish

Tarixiy roman janri jahon adabiyotida alohida o'rin egallaydi. Bu janr o'tmish voqealarini, tarixiy shaxslarni va davrlarni badiiy tarzda qayta yaratish imkonini beradi. O'zbek adabiyotida tarixiy roman janrining shakllanishi va rivojlanishida Oybekning "Navoiy" romani (1944) muhim bosqich hisoblanadi. Bu asar o'zbek xalqining ulug' farzandi Alisher Navoiyga bag'ishlangan bo'lib, buyuk mutafakkirning shaxsiyatini, ijodiy olamini va insonparvarlik faoliyatini badiiy tarzda tasvirlaydi.

Oybek o'zbek sovet adabiyotining yirik vakillaridan biri bo'lib, uning ijodiy merosi she'riyat, nasr va ilmiy tadqiqotlarni qamrab oladi. "Navoiy" romani esa uning prozadagi eng yirik va ahamiyatli asari sifatida tan olingan. Roman 1946-yilda Davlat mukofotiga sazovor bo'lgan, bu esa asarning nafaqat adabiy, balki ijtimoiy-madaniy ahamiyatini ham ko'rsatadi.

Romanning yaratilish tarixi va maqsadi

Oybek "Navoiy" romanini yaratishga uzoq yillar tayyorlangan. Yozuvchi Alisher Navoiy hayoti va ijodini chuqur o'rgangan, XV asr Hirot muhitini, Temuriylar davri madaniyatini, siyosiy va ijtimoiy hayotini atroflicha tadqiq etgan. Bu ilmiy tayyorgarlik romanning tarixiy ishonchliligi va badiiy haqqoniyligini ta'minlagan.

Roman yaratilgan davr — ikkinchi jahon urushi yillariga to'g'ri keladi. Bu og'ir va mashaqqatli davrda Oybek o'z xalqini buyuk o'tmishini eslatish, milliy

g'urur va ruhiy kuch baxsh etish maqsadida qalam tebratdi. Shu jihatdan "Navoiy" romani faqat adabiy asar emas, balki og'ir sinov davrida xalqqa ma'naviy tayanch bo'lgan asardir.

Asarning tarixiy asosi va badiiy to'qima

"Navoiy" romani XV asr oxiri — Hirot madaniy hayotining eng yuksak davriga bag'ishlangan. Bu davrda Husayn Boyqaro saltanat tepasida turgan bo'lib, Alisher Navoiy esa vazir sifatida nafaqat davlatni boshqargan, balki ilm-fan va madaniyatning homiysi bo'lib xizmat qilgan. Oybek ana shu tarixiy muhitni nihoyatda aniq va jonli tarzda qayta yaratgan.

Romanda tarixiy haqiqat va badiiy to'qima uyg'un holda birlashtirilgan. Asosiy voqealar, tarixiy shaxslar va davr muhiti tarixiy manbalarga asoslangan holda tasvirlangan. Shu bilan birga, Oybek badiiy asar sifatida qahramonlarning ichki dunyosini, his-tuyg'ularini va shaxsiy munosabatlarini ham chuqur tasvirlab bergan. Bu yondashuv romanga ham tarixiy hujjat, ham badiiy asar sifatida qimmat baxsh etadi.

Romanda tasvirlangan asosiy tarixiy shaxslar orasida Alisher Navoiy, Husayn Boyqaro, Jomiy va boshqa davr namoyondalari bor. Ularning o'zaro munosabatlari, siyosiy ziddiyatlar va madaniy muhit nihoyatda jonli va ishonchli tarzda aks ettirilgan.

Navoiy obrazi va uning badiiy talqini

Romanning markazida Alisher Navoiy obrazi turadi. Oybek bu buyuk shaxsni ko'p qirrali va murakkab inson sifatida tasvirlaydi. Navoiy bir tomondan ulug' shoir va mutafakkir, ikkinchi tomondan davlat arbobi va islohotchi, uchinchi tomondan oddiy insonlar dardini o'z dardi deb bilgan xalqparvar ziyoli sifatida ko'rinadi.

Romandagi Navoiy obrazining eng muhim xususiyati — uning insonparvarligi. U davlat ishlarida ham, shaxsiy hayotida ham odil va adolatparvar sifatida namoyon bo'ladi. Zolim amaldorlarga qarshi kurashadi, kambag'allar va mazlumlarga yordam beradi, ilm-fan va san'atning rivojlanishiga hissa qo'shadi. Bu xususiyatlar uni nafaqat tarixiy shaxs, balki abadiy inson ideali sifatida namoyon etadi.

Oybek Navoiyning ichki dunyosini ham chuqur tasvirlab bergan. Shoirning ijodiy izlanishlari, o'zbek tilini yuksaltirish yo'lida kurashi, do'stlik va sadoqat haqidagi qarashlari romanda alohida o'rin egallaydi. Navoiyning o'zbek tilida ijod qilishga bo'lgan qat'iy ishtiyoqi va bu yo'lda ko'rgan qiyinchiliklari milliy adabiyot tarixining muhim sahifasi sifatida tasvirlanadi.

Ikkinchi darajali qahramonlar va davr tasviri

Romanda asosiy qahramondan tashqari, bir qator yorqin ikkinchi darajali qahramonlar ham tasvirlangan. Ularning har biri o'z davri, o'z ijtimoiy qatlami

va o'z ruhiy olami bilan alohida bir hayot manzarasini yaratadi. Bu qahramonlar orqali XV asr o'zbek jamiyatining turli qatlamlari — saroy hayoti, hunarmandlar turmushi, shoir va olimlarning ijodiy muhiti — jonli tarzda tasvirlanadi.

Husayn Boyqaro obrazi ham romanda diqqatga sazovordir. U bir tomondan she'riyat va san'atni qadrlagan hukmdor, ikkinchi tomondan siyosiy ziddiyatlar girdobida qolgan murakkab shaxs sifatida tasvirlangan. Uning Navoiy bilan do'stligi va ba'zan ziddiyatli munosabati romanga dramatik kuchlilik baxsh etadi.

Romanning badiiy xususiyatlari

Oybek "Navoiy" romanida o'zbek nasrining boy imkoniyatlaridan mohirona foydalanadi. Uning adabiy tili XV asr ruhini saqlab qolgan holda zamonaviy kitobxonga ham tushunarli. Tarixiy muhitni qayta yaratishda arxaik so'zlar va iboralardan o'rinli foydalanilgan, lekin bu matnni og'irlashtirmaydi.

Romanning kompozitsiyasi aniq va mantiqiy qurilgan. Voqealar izchil rivojlanib, asosiy va ikkinchi darajali syujet chiziqlari bir-birini to'ldiradi. Tarixiy voqealar va shaxsiy kechinmalar o'rtasidagi muvozanat muallifning ustasi ekanini ko'rsatadi. Tabiat tasvirlari, davr koloriti va psixologik tahlillar romanning badiiy qimmatini yanada oshiradi.

Romanning o'zbek adabiyotidagi o'rni

"Navoiy" romani o'zbek adabiyotida tarixiy roman janrining rivojlanishiga ulkan hissa qo'shdi. Bu asar o'zbek nasrida yangi badiiy darajani belgilab berdi va keyingi avlod yozuvchilari uchun namuna bo'ldi. Adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan romanning ahamiyati quyidagicha belgilanadi: tarixiy roman janrini o'zbek adabiyotida mustahkamladi; Alisher Navoiy shaxsi va merosini xalq orasida yanada kengroq targ'ib qildi; o'zbek nasrining badiiy tilini va uslubini boyitdi; milliy o'zlikni anglash va tarixiy xotirani saqlash ishiga hissa qo'shdi.

Roman maktab va oliy o'quv yurtlari dasturlarida o'qitilib, yosh avlodning ma'naviy tarbiyasida muhim o'rin egallaydi. Bu esa asarning nafaqat adabiy, balki ijtimoiy-tarbiyaviy ahamiyatini ham ko'rsatadi.

Xulosa

Oybekning "Navoiy" romani o'zbek adabiyotining bebaho durdonalaridan biri bo'lib, buyuk mutafakkir Alisher Navoiyning hayoti va faoliyatini badiiy tarzda ulug'laydi. Asar tarixiy haqqoniylik va badiiy mahoratning uyg'un qo'shilmasi sifatida o'zbek adabiyotida alohida o'rin egallaydi.

Roman insonparvarlik, adolat, ilm-fan va san'atni ulug'lash kabi abadiy qadriyatlarni tasvirlaydi. Bu qadriyatlar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Oybek o'z asari orqali nafaqat tarixiy shaxsni ulug'ladi, balki

o'zbek xalqining milliy g'ururini, tarixiy xotirasini va ma'naviy boyligini yuksaltirdi. "Navoiy" romani shu ma'noda avloddan avlodga o'tib keladigan ma'naviy meros hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Oybek. (1944). Navoiy: roman. Toshkent: O'zbekiston davlat nashriyoti.
2. Oybek. (1958). Tanlangan asarlar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
3. Oybek. (1975). Navoiy haqida. Toshkent: Fan.
4. Qo'chqorov, R. (2001). Oybek nasrining badiiy xususiyatlari. Toshkent: Fan.
5. Normatov, U. (1995). O'zbek tarixiy romani poetikasi. Toshkent: O'qituvchi.
6. Mirzayev, T. (2000). Oybek ijodiyoti. Toshkent: Akademiya.
7. Yo'ldoshev, Q. (2005). O'zbek romanchiligining rivojlanish bosqichlari. Toshkent: Fan.
8. Karimov, N. (1993). XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O'qituvchi.
9. Husanov, B. (2007). Oybek nasrida tarixiylik va badiiylik. Toshkent: Mumtoz so'z.